

Gogledd Cymru: Stori Iddewig

North Wales: A Jewish Story

Mae'r presenoldeb Iddewig cynharaf ym Mhrydain yn dyddio o oresgyniad y Normaniaid yn 1066. Nid yw'n hysbys union ddyddiad yr Iddewig cyntaf i Ogledd Cymru. Mae cofnodion o'r ddeuddegfed ganrif ymlaen yn dangos cysylltiadau Iddewig â threfi , Biwmares, Caernarfon, Conwy, Harlech, Niwbwrch, Y Fflint, Y Bala a Rhuddlan, yn fwyaf tebygol mewn cysylltiad â chestyll Edward I ac oherwydd bod ei fwrdeistrefi newydd yn cynnwys siarter yn eu gwahardd rhag byw yno.

The earliest Jewish presence in Britain dates to the Norman invasion of 1066. The exact date of the first Jewish arrivals in North Wales is unknown. Records from the twelfth century onwards indicate Jewish associations with the towns of Bala, Beaumaris, Caernarfon, Conwy, Crickieth, Flint, Harlech, Newborough and Rhuddlan, most likely in connection with Edward I's castles and because his new boroughs contained charters excluding them from living there.

Dim ond yn y 19eg ganrif a dechrau'r 20fed ganrif y daeth dychweliad parhaol, pan adawodd ton fawr o ymfudwyr Iddewig yr erledigaeth a'r amodau economaidd gwael yn y 'Pale of Settlement' (Lithuania, Belarws, Gwlad Pwyl, Moldova, Wcráin a rhannau o Rwsia), a ddenwyd at well cyfleoedd ym Mhrydain, gan wneud eu ffordd i Ogledd Cymru yn y pen draw.

A lasting return came only in the 19th and early 20th centuries, when a large wave of Jewish migrants left the persecution and poor economic conditions in the Pale of Settlement (Lithuania, Belarus, Poland, Moldova, Ukraine and parts of Russia), drawn to better opportunities in Britain, eventually making their way to North Wales.

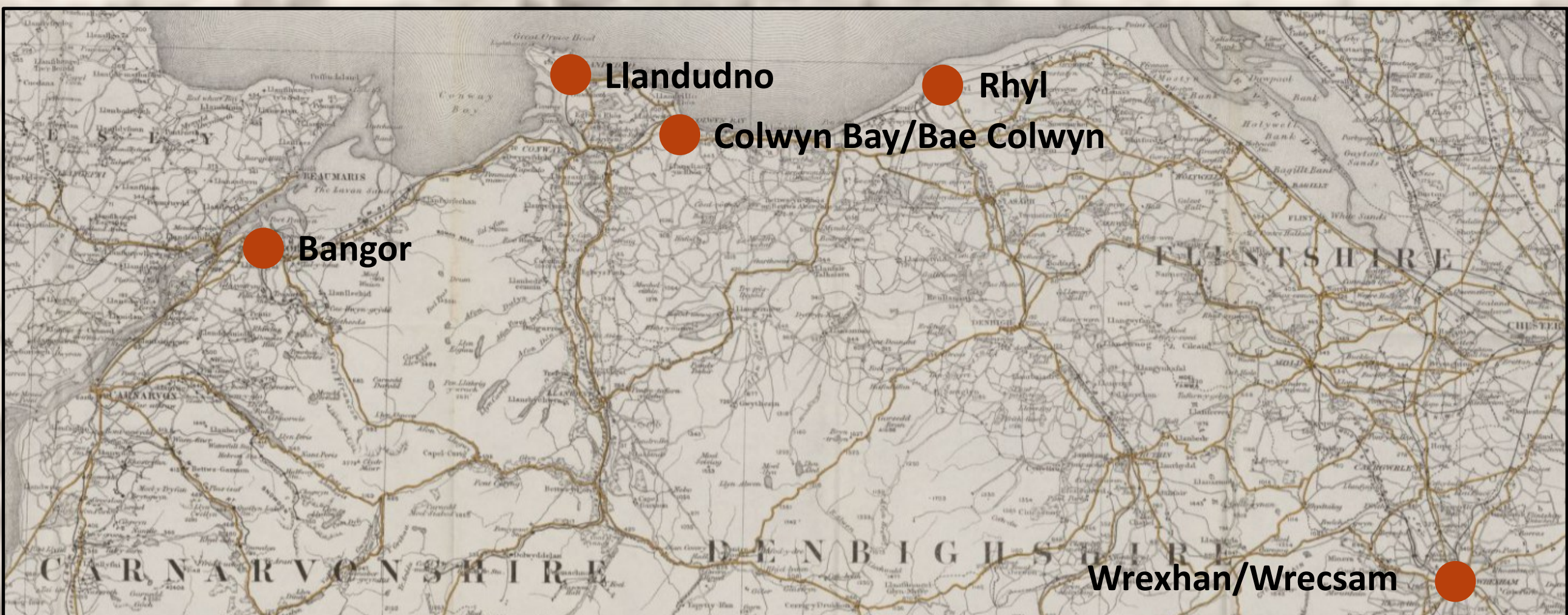

Credyd delwedd: Gwyddoniadur YIVO a Iddewon yn Nwyrain Ewrop.

Image credit: YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe.

Roedd y rhan fwyaf o'r newydd-ddyfodiaid yn dod o Ddwyrain Ewrop, gyda rhai eraill o Ganolbarth Ewrop ac mor bell i ffwrdd ag Baghdad. Roedden nhw'n gweithio fel peddlers, drapers, gemwyr, atgyweiriwyr gwylio, gwerthwyr dodrefn, masnachwyr tybaco a gwystlwyr. Ar un adeg yn byw yng Ngogledd Cymru, roedd Iddewon yn integreiddio i fywyd dinesig, masnachol, cymdeithasol a gwleidyddol lleol.

Most newcomers came from Eastern Europe, with some others from Central Europe and as far afield as Baghdad. They worked as peddlers, drapers, jewellers, watch-repairers, furniture sellers, tobacco merchants and pawnbrokers. Once resident in North Wales, Jews integrated into local civic, commercial, social and political life.

Lleoliadau synagogau yng Ngogledd Cymru.
Locations of synagogues in North Wales.

Erbyn diwedd y 19eg ganrif a dechrau'r 20fed ganrif, ffurfiwyd cynulleidfaoedd trefnus, ac agorwyd synagogau yn Wreccsam (1893), Bangor (1894), Y Rhyl (1897), a Llandudno (1905). Yn y 1930au a'r 1940au, roedd Gogledd Cymru yn croesawu plant faciws o ddinasoedd mwy, gan gynnwys Lerpwl a Llundain, a hefyd ffoaduriaid o erledigaeth y Natsïaidd a oedd wedi cyrraedd ar y *Kindertransports*. Agorwyd synagog ym Mae Colwyn yn 1942 i ddarparu ar gyfer y mewnfudwyr hyn.

By the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries, organised congregations formed, and synagogues opened in Wrexham (1893), Bangor (1894), Rhyl (1897), and Llandudno (1905). In the 1930s and 1940s, North Wales hosted evacuee children from larger cities, including Liverpool and London, and also refugees from Nazi persecution who had arrived on the *Kindertransports*. A synagogue opened in Colwyn Bay in 1942 to accommodate these incomers.

Dechreuodd cymunedau Iddewig ddirywio ar ôl yr Ail Ryfel Byd, ac erbyn y 1980au roedd pob un ond cynulleidfa Llandudno wedi cau. Mae'r mudiad Chabad-Lubavitch bellach yn rhedeg y synagog yno ar gyfer ymwelwyr yn hytrach na'r gymuned leol. Serch hynny, mae Iddewon yn dal i fod yn bresennol yn yr ardal.

Jewish communities began to decline following WWII, and by the 1980s all but Llandudno's congregation had closed. The Chabad-Lubavitch movement now runs the synagogue there for visitors rather than the local community. Nonetheless, there are still Jews present in the area.

Synagog Llandudno, 28 Church Walks.
Delwedd trwy garedigrwydd Llwybr Treftadaeth Iddewig Llandudno.
Llandudno Synagogue, 28 Church Walks.
Image courtesy of Llandudno Jewish Heritage Trail.

Nid yw'r presenoldeb Iddewig yng Ngogledd Cymru erioed wedi bod yn fawr. Yn ôl Cyfrifiad 2021, mae tua thri chant o Iddewon ar draws Gwynedd, Conwy, Sir Ddinbych, Ynys Môn, Sir Y Fflint a Wreccsam, gyda'r cymunedau mwyaf ym Mangor a Llandudno.

The Jewish presence in North Wales has never been large. According to the 2021 Census, there are roughly three hundred Jews across Gwynedd, Conwy, Denbighshire, Anglesey, Flintshire, and Wrexham, with the largest communities in Bangor and Llandudno.

Dysgu mwy am ein gwaith a'i gefnogi.
Learn more about and support our work.

CYNGOR SIR
YNYS MÔN
ISLE OF ANGLESEY
COUNTY COUNCIL

Llywodraeth Cymru
Welsh Government